

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Χρόνος και αιώνιότητα στον Πλωτῖνο

Ενότητα: 12^η

Ελένη Περδικούρη

Τμήμα Φιλοσοφίας

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά **ΠΠ**
μαθήματα

Οδηγός μελέτης:

Σύντομες πληροφορίες για σημαντικούς όρους και για φιλοσοφικές θέσεις και απόψεις εντός πλαισίου αυτής της μορφής.

Βασικά ερωτήματα που συνήθως θέτει ο ίδιος ο Πλωτίνος.

Συμπεράσματα

⇒ Σχολιασμός που αφορά το κείμενο της πραγματείας και παρεμβάλλεται ή ακολουθεί την ανάγνωση του χωρίου.

Κομβικά σημεία της φιλοσοφίας του Πλωτίνου.

«...δεν συνιστά μία νόηση ή ζωή που πάει από το ένα πράγμα στο άλλο, αλλά παραμένει το ίδιο και πάντα δίχως έκταση...»: μεταφρασμένο κείμενο πραγματείας του Πλωτίνου.

«...οὐδέποτε ἄλλο καὶ οὐκ ἐξ ἄλλου...»: αρχαίο κείμενο πραγματείας ή διαλόγου.

III 7 3. 33-34: στυλ αρίθμησης των πραγματειών του Πλωτίνου.

Διευκρινίσεις, σημεία στα οποία θα πρέπει να επιστήσετε την προσοχή σας, αναφορά σε επεξηγήσεις που θα ακολουθήσουν και υπενθύμιση σημαντικών σημείων.

Δύο στυλ γραμματοσειρών που υπογραμμίζουν σημαντικά σημεία:

- (α) «Οι προϋποθέσεις της αλήθειας είναι μέσα από την ορθή σύνδεση των εννοιών μεταξύ τους...».
- (β) «**Για την αρχή του κόσμου, γι' αυτό που εξηγεί την ένότητα, την ενιαία δομή του κόσμου,...**».

Σημαντική ορολογία -κυρίως λέξεις-κλειδιά- που χρησιμοποιείται από τον Πλωτίνο και άλλοι όροι της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας, ονόματα φιλοσόφων, όπως και κείμενα της αρχαίας ελληνικής γράφονται στην αυθεντική τους κλίση με πολυτονικό σύστημα.

Για παράδειγμα, η επιστροφή ως όρος που χρησιμοποιείται για τη μελέτη των πραγματειών του Πλωτίνου γράφεται ως *ἐπιστροφή*.

Τίτλος 12: Ολοκλήρωση της Πραγματείας Περὶ αἰῶνος καὶ χρόνου

✿ Είδαμε πώς κατανοεί ο Πλωτῖνος τον χρόνο.

Ο Πλωτῖνος τον κατανοεί τον χρόνο ως τη διαδοχικότητα της σκέψης της ψυχῆς.

Επειδὴ ἡ Ψυχὴ νοεῖ τα νοητὰ προσπαθώντας να αποκαταστήσει τις μεταξύ τους σχέσεις μία-μία, γι' αυτόν τον λόγο τα σκέφτεται σε διαδοχικά, δηλαδή συνδέει το χ με το ψ, αυτό με κάτι άλλο και με κάτι άλλο, κ.λ.π.

ἡ σκέψη τῆς Ψυχῆς $\Rightarrow$ συνεπαγωγικὴ

αυτό αντανακλάται στον τρόπο με τον οποίο ἡ Ψυχὴ παράγει τον κόσμο χωρίζοντας τα πράγματα του χρόνου μεταξύ τους

✿ Αναφορά τῆς αντιστροφῆς στην οποία μᾶς οδηγεῖ ο Πλωτῖνος:

Ἡ αντιστροφή αὐτὴ συνίσταται στο ὅτι δεν εἶναι ο χρόνος που μετράει τὴν κίνηση, ἀλλὰ ἡ κίνηση κατὰ μίαν ἔννοια μετράει τον χρόνο.

Πώς το κάνει αὐτὴ ἡ κίνηση; Φανερώοντας τον χρόνο.

Ο Πλωτῖνος προτείνει μίαν ὄντολογικὴ ἀντίληψη του χρόνου τὴν ὁποία εἰάν θέλουμε να τὴν καταλάβουμε κοσμολογικά, δηλαδή σε σχέση με τὴν κίνηση, τότε θα πρέπει να τὴν κατανοήσουμε ὡς ἐξῆς:

Δεν εἶναι ο χρόνος που μετράει τὴν κίνηση ἡ ὁποία φανερώοντας τον χρόνο στην οὐσία τον μετράει.

**ἀποκάθαρση τῆς ἔννοιας: χρόνος $\neq$ χώρος
ἀποφυγὴ τῆς κυκλικότητος του ὀρισμοῦ**

Στο 13^ο κεφάλαιο, ο Πλωτίνος αποδεικνύεται γενναϊόδωρος έναντι των αντιπάλων του, αναγνωρίζοντας την οφειλή του στους παλαιότερους, καθώς θεωρεί πως ίσως η σύγχυση να οφείλεται στο ότι ο χρόνος μάς εμφανίζεται μέσω της κίνησης ή ενδεχομένως επίσης να μην υφίσταται αυτή η σύγχυση, δηλαδή οι προγενέστεροι να λένε κάτι το οποίο δεν μπορούμε εμείς να κατανοήσουμε.

Επειδή η κίνηση μετράει τον χρόνο φανερώνοντάς τον, η κίνηση προϋποθέτει τον χρόνο και σ' αυτό ενδεχομένως να οφείλεται η σύγχυση των προγενέστερων ή εν τέλει να μην υφίσταται καν σύγχυση.

III 7 [45] 13. 1-9

«Η περιφορά της ουράνιας σφαίρας φανερώνει λοιπόν τον χρόνο μέσα στον οποίο γίνεται αυτή η ίδια. Ο ίδιος ο χρόνος όμως πρέπει να μη βρίσκεται μέσα σε κάτι, αλλά να είναι πρώτα αυτό που είναι, και μέσα σε αυτόν τα άλλα να κινούνται ή να στέκουν, όμαλά και τακτικά. Και μπορεί να παρουσιάζεται στην αντίληψή μας και να φανερώνεται από κάτι τακτικό ως προς την κίνησή του – όχι όμως να γίνεται από κάτι, είτε στάσιμο είτε κινούμενο– μολονότι βέβαια περισσότερο από κάτι κινούμενο· διότι η κίνηση μάς παρακινεί στο να γνωρίσουμε και να φτάσουμε στον χρόνο περισσότερο απ' ό,τι η στάση, και είναι πιο εύκολο να μάθουμε πόσο κάτι κινήθηκε παρά πόσο έμεινε στάσιμο».

Παρόλο που έχουμε δει πως και η κίνηση και η στάση συμβαίνουν μέσα στον χρόνο, και αυτό ήταν ένα από τα επιχειρήματα που χρησιμοποίησε ο Πλωτίνος για να αποδεσμεύσει τον χρόνο από την κίνηση, λέγοντας ότι στον χρόνο υπάρχει και στάση και κίνηση, εδώ αναγνωρίζει ότι είναι εύλογο να είναι η κίνηση εκείνη που μάς φανερώνει περισσότερο τον χρόνο. Αν και η κίνηση συναρτάται με το πέρασμα του χρόνου, αυτό δε σημαίνει ότι η κίνηση γεννά, παράγει τον χρόνο.

III 7 [45] 13. 9-18

Στο συγκεκριμένο χωρίο ο Πλωτίνος προσπαθεί να δικαιολογήσει τον Άριστοτέλη και τους Περιπατητικούς τους οποίους τους θεωρεί πολύ κοντινούς του, πιθανώς και τους Στωικούς.

«Γι' αυτό και ορισμένοι οδηγήθηκαν στο να πουν «μέτρο της κίνησης», αντί ότι μετριέται με την κίνηση, και μετά στο να προσθέσουν τι είναι αυτό που μετριέται με την κίνηση, αντί να αναφέρουν το συμβεβηκός ενός μέρους του, ακολουθώντας την αντίστροφη σειρά».

Ποια είναι αυτή η αντίστροφη σειρά στη θεωρία του Άριστοτέλη και των Περιπατητικῶν;

Αυτό που είναι προϋπόθεση της κίνησης, ο χρόνος, φαίνεται να έπεται της κίνησης.

Ο Πλωτίνος με τη θεωρία του αποκαθιστά την πραγματική όντολογική προτεραιότητα του χρόνου έναντι της κίνησης.

Επειδή υπάρχει χρόνος ⇔ υπάρχει κίνηση.

όχι το αντίστροφο: επειδή υπάρχει κίνηση ⇔ υπάρχει χρόνος.

Πρόκειται, λοιπόν, για μια όντολογική και λογική, και όχι χρονολογική (τι ξεκινάει πρώτο) αντιστροφή. Είναι η αντιστροφή που βάζει στη σωστή σειρά την προϋπόθεση και το αποτέλεσμα.

«Ίσως όμως να μην τα είπαν εκείνοι με αντίστροφη σειρά, αλλά εμείς δεν καταλαβαίνουμε, και παρ' όλο που σαφώς εννοούσαν τον όρο 'μέτρο' ως 'αυτό που μετριέται', δεν συλλάβαμε το νόημά τους».

Παραχώρηση και δικαιολόγηση εκ μέρους του Πλωτίνου.

«Και η αιτία που δεν καταλαβαίνουμε είναι ότι δεν διευκρίνισαν στα συγγράμματά τους τι είναι αυτό που είτε μετρά είτε μετριέται, μια και έγραφαν για όσους ήξεραν και είχαν ακούσει τη διδασκαλία τους».

Ο Πλωτίνος πάντως κατανοεί τη σύγχυση των παλαιότερων και φθάνει στην ολοκλήρωση της δικαιολόγησης των περιπατητικῶν θεωριῶν περί χρόνου και κυρίως στον Αριστοτέλη.

III 7 [45] 13. 18-26

(Αναφορά στον Πλάτωνα και τη θέση του στον *Τίμαιο*: χωρίο 39b₂)

Με αυτόν τον τρόπο το συμπέρασμα επιστρέφει στην εισαγωγή της πραγματείας.

Στο 1^ο κεφάλαιο της πραγματείας του, ο Πλωτίνος φαίνεται ότι προϋποθέτει ότι ο χρόνος είναι η κινητή εικόνα της αιωνιότητας και αυτό ξεκινάει από την πραγμάτευση της έννοιας της αιωνιότητας. Εδώ, λοιπόν, ολοκληρώνοντας την πραγματεία, ο Πλωτίνος επιβεβαιώνει με κάποιον τρόπο πως ο χρόνος είναι εικόνα της αιωνιότητας. Ο Πλωτίνος μάς έχει πει με ποιον τρόπο ο χρόνος είναι εικόνα της αιωνιότητας στα κεφάλαια 11 και 12 που εξηγούν τη σχέση του χρόνου με την ψυχή.

Εδώ, ο Πλωτίνος επανέρχεται στον ορισμό του *Τιμαίου*.

«Ενώ ο Πλάτων δεν έχει πει ότι η ουσία του χρόνου είναι ούτε αυτό που μετράει ούτε αυτό που μετριέται από κάτι, αλλά πως, για να φανερωθεί αυτός, ένα ελάχιστο μέρος της περιφοράς του σύμπαντος αντιστοιχίστηκε με ένα ελάχιστο μέρος του, έτσι ώστε από αυτό να μπορεί κανείς να γνωρίσει τι λογής και πόσος είναι ο χρόνος».

Στο χωρίο 39b₂ του *Τιμαίου* αναφέρεται ότι ο δημιουργός ορίζει τις περιφορές του Ήλιου και της Σελήνης ως μέτρα για την καταμέτρηση του χρόνου –ένα μικρό μέρος του χρόνου είναι η ημέρα και η νύχτα, ένα μικρό μέρος της περιφοράς του σύμπαντος είναι η περιφορά του Ήλιου και της Σελήνης.

«Όταν όμως θέλει να φανερώσει την ουσία του, λέγει ότι έγινε μαζί με τον ουρανό σύμφωνα με το υπόδειγμα της αιωνιότητας και ως μια κινητή εικόνα της, καθώς ο χρόνος δεν μένει σταθερός...

⇒ Έγινε μαζί με το σύμπαν, δεν υπάρχει *πριν* από το σύμπαν. Και πώς έγινε;
Έγινε ως μια κινητή εικόνα της αιωνιότητας.

Ο Πλωτίνος θεωρεί έπειτα από αυτήν την πραγματεία ότι έχει εξηγήσει τι εννοούσε ο Πλάτων όταν έλεγε ότι ο χρόνος είναι κινητή εικόνα της αιωνιότητας.

...επειδή η ζωή με την οποία συντρέχει και συμπορεύεται δεν μένει σταθερή».

⇒ αυτή είναι η ζωή της Ψυχής ως διαδοχικότητα της σκέψης από το ένα νοητό περιεχόμενο στο άλλο (11, 12 κεφάλαια).

«Και ότι έγινε μαζί με τον ουρανό, επειδή η ζωή αυτή δημιουργεί και τον ουρανό· η ζωή που παράγει και τον ουρανό και τον χρόνο είναι μία».

Ο Πλωτίνος εξηγεί τη ταυτοχρονία, τη συγχρονία του χρόνου με το σύμπαν ως συγχρονία της Ψυχής με τον αισθητό κόσμο.

η στιγμή παραγωγής του αισθητού κόσμου

η στιγμή αυτοπαραγωγής της Ψυχής ως κάτι διακριτό από τον Νοῦ

Πρόβλημα:

Αν έχουμε συγχρονία, ταυτοχρονία της Ψυχής με το σύμπαν ως σώμα (με το σώμα του σύμπαντος), πώς μπορούμε ταυτόχρονα να υποστηρίξουμε ότι η Ψυχή είναι πρότερη όντολογικά του σύμπαντος;

Διότι για τον Πλωτίνο είναι άλλο πράγμα η όντολογική και άλλο η «χρονολογική» (γιατί η δημιουργία του σύμπαντος από την Ψυχή είναι αιώνια) προτεραιότητα.

Και είναι η Ψυχή ταυτόχρονη, σύγχρονη με το αισθητό σύμπαν που αποτελεί τη δευτερογενή ενέργειά της και είναι όντολογικά πρότερη γιατί αποτελεί την όντολογική προϋπόθεση του σύμπαντος.

Αυτή η συγχρονία της δημιουργίας του κόσμου με την Ψυχή παρουσιάζεται πολύ καθαρά στην πραγματεία **III 8 4.5-10 *Περί θεωρίας***.

Εδώ έχουμε πάλι μία προσωποποίηση της Ψυχής, όπως είδαμε στο 11^ο κεφάλαιο.

Στην περίπτωση αυτή έχουμε μία προσωποποίηση της ψυχής όχι εν γένει, αλλά του κατώτερου μέρους της που είναι η φύση η οποία παράγει τα αισθητά σώματα.

«Και η θέασή μου παράγει ένα θεώρημα, όπως οι γεωμέτρεις που όταν θεωρούν σχεδιάζουν. Στη δική μου περίπτωση όμως, δίχως να σχεδιάζω άλλα μόνο με το να θεάζομαι, παίρνουν υπόσταση τα περιγράμματα των σωμάτων, σαν να ξεπηδούν από μέσα μου».

Ο Πλωτίνος μάς λέει ότι την ίδια στιγμή που η Ψυχή νοεί τον αισθητό κόσμο, παρουσιάζονται τα αισθητά σώματα.

«Και ότι έγινε μαζί με τον ουρανό, επειδή η ζωή αυτή δημιουργεί και τον ουρανό η ζωή που παράγει και τον ουρανό και τον χρόνο είναι μία».

Η Ψυχή παράγει τον εαυτό της ως χρόνο, δεν είναι όμως ἔγχρονη.

Αυτή η Ψυχή είναι μία και αυτή είναι η έννοια της συγχρονικότητας.

«Αν λοιπόν ήταν δυνατόν η ζωή αυτή να μεταστραφεί προς το Έν, θα σταματούσε μαζί και ο χρόνος – αφού υπάρχει μόνο μέσα σε αυτή τη ζωή – και ο ουρανός – αφού δεν θα έχει πια τούτη τη ζωή».

Εάν μπορούσαμε να σκεφτούμε, και αυτό είναι ένα νοητικό πείραμα, την Ψυχή να επιστρέφει στην προϋπόθεσή της που είναι το Έν, τότε θα εξαφανιζόταν και ο χρόνος και το σύμπαν. **Αλλά αυτό σημαίνει ότι θα εξαφανιζόταν και η ίδια η Ψυχή.**

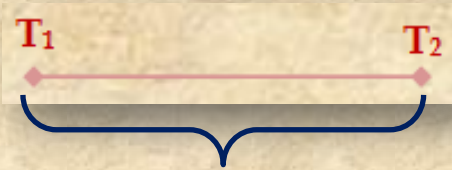
III 7 [45] 13. 30-40 (επισήμανση για τα πριν και μετά στον χρόνο)

Το πριν και το μετά τα κατανοούμε όχι ως σημεία χρονικά και όχι ως τοπικά, ως σημεία χρονικά, ως σημεία στη διαδοτικότητα των νοημάτων της σκέψης.

«Και αν κανείς πάρει το 'πριν' και το 'μετά' αυτής της κίνησης και το ονομάσει χρόνο – ισχυριζόμενος πως αυτό είναι κάτι –, ενώ παράλληλα λέγει πως το 'πριν' και το 'μετά' που έχει η πιο αληθινή κίνηση δεν είναι τίποτε, θα βρίσκεται σε πλήρη παραλογισμό, αφού ενώ δέχεται ότι μια άψυχη κίνηση έχει 'πριν' και 'μετά' και χρόνο που τη συνοδεύει, δεν το δέχεται για εκείνην στην μίμηση της οποίας οφείλει και τούτη εδώ την υπόστασή της, από την οποία και το 'πριν' και το 'μετά' πήραν πρωταρχικά υπόσταση, εφόσον τούτη συνιστά μία κίνηση ατενέργητη, και η οποία, καθώς γεννάει τις επιμέρους ενέργειές της, επιφέρει και επακόλουθά τους, και, μαζί με τη γέννηση, τη μετάβασή τους σε κάτι άλλο».

⇒ η πιο *άληθινή κίνηση*: δεν είναι η κίνηση του σύμπαντος αλλά η κίνηση του λογισμού της Ψυχής, όταν σκέπτεται τα νοητά.

Παριστάνουμε τον χρόνο ως μία ευθεία που πηγαινει από το T_1 στο T_2 , κ.λ.π.

Το *πριν* και το *μετά* δεν είναι τοπικά σημεία, δεν είναι σημεία της απόστασης που διανύει το σώμα όταν κινείται από το σημείο T_1 στο σημείο T_2 .

Το *πριν* και το *μετά* δηλώνουν τη διαδοχικότητα των ενεργημάτων της νόησης. Η Ψυχή σκέφτεται το πράγμα x και μετά μεταβαίνει στο πράγμα ψ , κ.ο.κ

Το *πριν* και το *μετά* δηλώνουν τη μετάβαση των ενεργημάτων της Ψυχής (των σκέψεων) από το ένα αντικείμενο της νόησης της στο άλλο.

Και αυτή η μετάβαση δεν είναι μετάβαση από αντικείμενο σε αντικείμενο αλλά προϋποθέτει τον τρόπο με τον οποίο σχετίζονται τα δύο αυτά αντικείμενα: το x δεν είναι ψ , το x είναι *όμοιο/έτερο*, κ.λ.π. τού ψ .

III 7 [45] 13. 40-45

«—Γιατί λοιπόν ανάγουμε την κίνηση τούτη του σύμπαντος σε εκείνο που το περιέχει και λέμε πως βρίσκεται μέσα στον χρόνο, όχι όμως και την κίνηση της ψυχής που είναι μέσα σε αυτήν και που βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη;»

⇒ ερώτηση κατά πάσα πιθανότητα ακροατή.

«—Μα γιατί πριν από αυτήν υπάρχει η αιωνιότητα, η οποία ούτε την παρακολουθεί, ούτε εκτείνεται κατά μήκος της. Τούτη λοιπόν η κίνηση της Ψυχής είναι η πρώτη που ήρθε στον χρόνο, γέννησε τον χρόνο και τον περιέχει μαζί με τη δική της ενέργεια».

Η έννοια του *πρώτη* εδώ είναι η έννοια της πρωταρχικότητας.

Δε δηλώνει προτεραιότητα στον χρόνο, αλλά έχει *όντολογική σημασία*. Η Ψυχή είναι χρόνος, δε βρίσκεται μέσα στον χρόνο, αυτή γεννάει τον χρόνο μέσα στον οποίο βρίσκονται οι κινήσεις.

Και γι' αυτόν τον λόγο είναι *πρώτη* όχι ως πρώτη κίνηση, όχι ως αφετηρία της κίνησης με αυτήν την έννοια, αλλά ως πρωταρχική *όντολογικά*, ως προϋπόθεση της κίνησης.

Η Ψυχή ως αυτό που παράγει τον χρόνο είναι η προϋπόθεση της κίνησης.

Η κίνηση συμβαίνει μέσα στον χρόνο, άρα συμβαίνει στην ουσία μέσα στην Ψυχή.

III 7 [45] 13. 47-53

«— Πώς λοιπόν αυτός βρίσκεται παντού; — Επειδή και εκείνη δεν λείπει από κανένα μέρος του κόσμου, όπως και αυτή μέσα μας δεν λείπει από κανένα μέρος δικό μας».

Τι σημαίνει αυτό;

Το γεγονός ότι έχουν ζωή όλα τα μέρη του σώματος δηλώνει για τον Πλωτίνου ότι η Ψυχή βρίσκεται παντού σε όλο το σώμα. Ή, αν το πούμε πιο φιλοσοφικά, η Ψυχή δε βρίσκεται πουθενά.

Η Ψυχή δεν έχει εντοπιότητα, δεν κομματιάζεται και δεν είναι σώμα για να πούμε ότι βρίσκεται εδώ ή εκεί, αλλά διαπερνά το σύμπαν σαν τη θάλασσα (Ψυχή) που διαπερνά το δίχτυ από παντού (σώμα).

Οπότε, και ο χρόνος με τον ίδιο τρόπο, όπως η θάλασσα διαπερνά το δίχτυ, διαπερνά τον αισθητό κόσμο.

«Και εάν κανείς ισχυριστεί ότι ο χρόνος είναι κάτι δίχως υπόσταση ή ανύπαρκτο,...

Αυτό θα μπορούσε κανείς να το αναγάγει σε αυτό το πρόβλημα που θέτει στο τέλος της πραγματεύσης του χρόνου ο Άριστοτέλης σχετικά με το εάν υπάρχει χρόνος, εάν δεν υπάρχει μία ψυχή για να τον μετρήσει.

Φαίνεται πάντως ότι υπήρχαν και κάποιοι άλλοι εκείνη την εποχή, ο Καλλιγας αναφέρει πως ο Περιπατητικός Κριτόλαος έλεγε ότι ο χρόνος είναι νόημα, μία σκέψη χωρίς πραγματική υπόσταση.

«Και εάν κανείς ισχυριστεί ότι ο χρόνος είναι κάτι δίχως υπόσταση ή ανύπαρκτο, πρέπει προφανώς να θεωρήσαμε ότι ψεύδεται κάθε φορά που λέγει «ήταν» ή «θα είναι»: αφού αυτός θα είναι ή ήταν σαν αυτό μέσα στο οποίο λέγει ότι βρίσκεται. Αλλά για τέτοιου είδους αντιρρήσεις απαιτείται άλλος τρόπος επιχειρηματολογίας».

Ο Πλωτίνος θα ισχυριστεί ότι ο χρόνος είναι πραγματικός γιατί η Ψυχή είναι πραγματική και αυτό τεκμαίρεται από την ύπαρξη του αισθητού κόσμου.

Ο χρόνος δεν είναι υποκειμενικός με την έννοια ότι δεν εξαρτάται από το υποκείμενο, είναι όμως όντολογικός γιατί εξαρτάται από την Ψυχή. Επειδή η Ψυχή υπάρχει και αυτό, όπως ειπώθηκε, τεκμαίρεται από την ύπαρξη του αισθητού κόσμου, ο χρόνος είναι πραγματικός.

III 7 [45] 13. 53-69

«Πρέπει όμως να έχουμε υπόψη μας, εκτός από όλα όσα είπαμε, και τα εξής: ότι όταν κανείς παρατηρεί πόσο έχει προχωρήσει ένας άνθρωπος που κινείται, παρατηρεί και πόση είναι η κίνησή του, και όταν παρατηρεί την κίνηση, λ.χ., των σκελών του, πρέπει να βλέπει ότι και η μέσα του κίνηση ήταν τόση, εφόσον κράτησε για τόσο την κίνηση του σώματος. Η κίνηση του σώματος, λοιπόν, θα οδηγήσει στην άναγωγή του τόσο χρόνου στην τόση κίνηση – αφού έτσι είναι η αιτία – και τον χρόνο της, και τούτην στην κίνηση της ψυχής, η οποία έχει ίσο διάστημα».

Αναγωγή της κίνησης στον χρόνο: η κίνηση είναι εξωτερική έκφραση στον χρόνο.

«Σε τι λοιπόν θα αναγάγουμε την κίνηση της ψυχής; Αφού αυτό στο οποίο θα σκεφτόταν κανείς είναι πια άδιάστατο».

Πράγματι, η κίνηση της Ψυχής ανάγεται στην σκέψη της και η σκέψη δεν έχει πραγματικές διαστάσεις, έχει μεν διαδοχικότητα, όπως μάς έδειξε ο Πλωτίνος, αλλά δεν έχει χωρικές διαστάσεις.

«Τούτη λοιπόν η κίνηση είναι η πρωταρχική και αυτή μέσα στην οποία υπάρχουν και οι άλλες. Ενώ αυτή δεν ενυπάρχει σε τίποτε άλλο· γιατί δεν έχει τίποτε στο οποίο να ενυπάρξει. Και το ίδιο ισχύει για την Ψυχή του σύμπαντος. – Ωστε λοιπόν υπάρχει

χρόνος και μέσα σ' εμάς: – Μα σε κάθε τέτοια ψυχή και σε

καθεμιά με τον ίδιο τρόπο – εξ άλλου είναι όλες τους μία . Έτσι ο χρόνος δεν διασπάται όπως άλλωστε ούτε η αιωνιότητα η οποία, με διαφορετικό τρόπο, ενυπάρχει σε όλα τα όμοειδη».

Ο Πλωτίνος λέει τρία πράγματα σ' αυτό το τελευταίο χωρίο:

1. Η κίνηση του σώματος ανάγεται στη κίνηση της ψυχής που το κινεί – το σώμα χρειάζεται μια δύναμη για να το κινήσει. Όταν λοιπόν κινείται το σώμα, αυτή η κίνηση η εξωτερική είναι η έκφραση μίας εσωτερικής κίνησης που είναι η κίνηση της ψυχής. Αυτή η κίνηση της ψυχής είναι η κίνηση του χρόνου.

Η κίνηση φανερώνει τον χρόνο ακόμα και στο επίπεδο του υποκειμένου.

Δεν είναι ο χρόνος αυτός που μετράει την κίνηση.

2. Η κίνηση της Ψυχής είναι πρωτογενής. Αυτό σημαίνει ότι δεν ανάγεται σε καμία άλλη αιτία παρά την ίδια. Η κίνηση της Ψυχής είναι αιτιατό της ίδιας της Ψυχής,
3. Ερώτημα (εύλογο) ακροατή που συνιστά πρόβλημα το οποίο απασχολεί τον Πλωτίνο σε όλη του την πορεία.

Εάν ο χρόνος είναι γέννημα της Ψυχής και έχουμε ως δεδομένο πως ο καθένας από εμάς έχει τη δική του ψυχή και είμαστε όλοι διαφορετικοί, τότε υπάρχει διαφορετικός χρόνος για την κάθε ψυχή;

Εάν έχουμε ατομικές ψυχές και τα άτομα διαφέρουν μεταξύ τους, τότε θα μπορούσαμε να πούμε, κάτι εντελώς παράδοξο, ότι ο καθένας έχει τον δικό του χρόνο που διαφέρει από τον χρόνο των άλλων;

Ο Πλωτίνος προσπαθεί ταυτόχρονα να εξηγήσει τη διαφορά μεταξύ των ατόμων, να πει ότι υπάρχουν ατομικές διαφορές και να υποστηρίξει ότι οι ψυχές είναι όλες το ίδιο. Δεν υπάρχουν διαφορές ουσίας ανάμεσα στη μία ψυχή και στην άλλη. Κυρίως αυτό το υποστηρίζει στην πραγματεία: IV 9 *Περί όλων αι ψυχαί μία.*

Η απάντηση του Πλωτίνου είναι όχι, δεν έχει η κάθε ψυχή τον δικό της χρόνο επειδή ανάγονται όλες σε μία ένότητα. Η κάθε ψυχή είναι η ίδια με την άλλη.

- Όλες οι ψυχές είναι μία,
- Ενότητα της ουσίας της Ψυχής,

Ο Πλωτίνος με την Ψυχή προσπαθεί να επιλύσει δύο πράγματα:

- Ψυχή $\Rightarrow$ διαίρεση σωμάτων αισθητοῦ κόσμου
+
η Ψυχή ως άυλη, ασύνθετη είναι αμέριστη
διότι η ουσία της είναι μία και αδιαίρετη

πηγή έντασης + άλλο πρόβλημα στον Πλωτίνο

Η πρόθεση πάντως του Πλωτίνου είναι να πει ότι παρόλο οι ψυχές είναι ατομικές, κατά μία έννοια διαφέρουν όλες μεταξύ τους, όλες οι ψυχές έχουν την ίδια ουσία, κατά μία έννοια είναι πολλές, κατά μία έννοια είναι μία.

Εικόνες – Πηγές:

Σύμβολα:

Bullets:

<http://www.gutenberg.org/files/17330/17330-h/17330-h.htm#linkC2HCH0002>

Ερωτηματικό:

Συνδυασμός δύο εικόνων:

<https://www.flickr.com/photos/marcobellucci/3534516458>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Plotinus>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Ελένη Περδικούρη, 2015. «Χρόνος και Αιωνιότητα στον Πλωτίνο». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

eclass.upatras.gr/courses/PHIL1905

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση.

Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

